

FRIA TIDER

Publicerad nr 4-5 2008.
Författare Hans-Erik Olson
Avdelning Debatt

Högskola eller folkhögskola? Det är frågan!

Har fritidsledarutbildningen kommit till vägs ände? Skolorna har inte lyckat reda ut om de utbildar "ungdomsledare" eller "fritidsledare". De har heller inte klara ut i vilket avseende utbildningarna är jämställda med högskoleutbildningar. Fritidsvetaren Hans-Erik Olson skriver i sin artikel om bakgrunden till dagens fritidsledarutbildning och de problem och möjligheter som utbildningen nu står inför.

Fritidssektorns utbildningsfråga har varit en följetång under de senaste 30 åren. 1963 startade Stockholms barnavårdsnämnd det första ungdomsledarinstitutet (ULI). Nämnden behövde mer kvalificerade ungdomsledare till sina ungdomsgårdar. Liknande ledarinstitut startades senare i Östersund och Västerås. Först låg de på gymnasienivå, några år senare blev de postgymnasiala. Samtidigt byggdes liknande utbildningar upp på ett antal folkhögskolor.

1971 föreslog en utredningsgrupp på Skolöverstyrelsen – den s.k. SULU-utredningen - att ungdomsledarutbildningarna skulle döpas om till fritidsledarutbildningar. Det handlade inte bara om ett namnbyte. En ny inriktning förespråkades. Framtidens ledare skulle inte bara arbeta med ungdomar utan även med vuxna.

Sagt och gjort. Namnbytet trädde i kraft och i samma veva bytte de flesta "ungdomsgårdar" namn till "fritidsgårdar". Om det i början också kom dit några vuxna är dock mer osäkert.

I slutet av 1960-talet startades också *kombinationsutbildningar* i bl.a. Karlstad och Lund. Deltagarna läste pedagogik och sociologi på högskolan och praktisk ungdoms/fritidskunskap på gymnasieskolan.

I mitten av 70-talet bildades *Fritidsledarskolorna*, en lobby- och samarbetsorganisation för folkhögskolornas fritidsledarutbildningar. Den uppvaktade effektivt dåvarande folkhögskoleutredningen och pläderade för att folkhögskolorna skulle få monopol på fritidsledarutbildningarna. Huvudargumentet var att föreningslivets behov av kvalificerade ledare skulle tryggas. Men udden var riktad mot de kommunala ungdomsledarinstituten och högskolornas kombinationsutbildningar.

Fritidsledarskolorna fick som de ville och erhöll 1979 monopol på fritidsledarutbildningarna. Statsbidragen drogs in för de skolor som inte flyttade över till folkhögskola. Det gjorde exempelvis ULI och har nu blivit Skarpnäcks folkhögskola. Samtidigt slog regeringen fast att den postgymnasiala fritidsledarutbildningen skulle vara "jämställd" med högskoleutbildningen. Vad det innebar reddes aldrig ut.

Hösten 1990 började nya kvastar sopa i regeringskansliet under ledning av Carl Bildt. Universitets- och Högskoleämbetet (UHÄ) lades ner. Plötsligt fick universitet och högskolor tänka själva vilka utbildningar de ville ordna. Allt monopoltänkande slängdes i papperskorgen.

Det dröjde några år innan en fritidsvetenskaplig utbildning startade. Det skedde först i Halmstad – som lades ner efter några år – och sedan i Luleå/Skellefteå. Efter en trevande start fick i början av 2000-talet pedagogikprofessorn Ulla Tebelius ansvar för verksamheten, som därmed styrdes upp och utvecklades.

Ungefär samtidigt fick Lunds universitet pengar för att decentralisera verksamheten. Ett nytt campus byggdes bland annat upp i Landskrona. Där startade 2001 programmet *Fritidsarbete och fritidskultur*. Vad det nu var reddes aldrig ut. Någon forskning kom heller aldrig ut från programmet. Därför gick det som det gick och verksamheten lades ned 2008.

När diskussionerna om att inrätta Malmö högskola tog fart i mitten av 1990-talet kom ganska snart tanken upp på ett fritidsvetenskapligt program. En kvalificerad teoriram för denna utarbetades, men på grund av interna förvecklingar så hände inget förrän 2006 när det plötsligt blev pengar över för att starta programmet. Där är vi nu.

Vad händer framöver? Fritidsledarutbildningarnas sats är inte avundsvärd. Monopolet från 70-talet räddade möjligen tjänster och anslag till folkhögskolorna, men definitivt inte utbildningen och därmed inte heller fritidssektorn.

Skolorna har haft 30 år på sig att reda ut om de utbildar "ungdomsledare" eller "fritidsledare". De bygger på helt olika teorier. Något svar har dock ännu inte kommit. De har haft lika lång tid på sig för att klara ut i vilket avseende utbildningarna är jämställda med högskoleutbildningar. Det har heller inte gjorts.

En sådan uppgift är heller inte särskilt enkel. Folkhögskolorna styrs av folkhögskoleförordningen, som i huvudsak är anpassad till gymnasieskolans nivå, och inte av högskoleförordningen. Den ställer helt andra och högre krav på vetenskaplighet och teoretiska kunskaper hos lärarna.

I år har ett nytt orosmoment dykt upp – utbildningsminister Jan Björklunds idé om en "yrkes-högskola". Det är en märklig tanke, för den skall *inte* vara högskola och *inte* ha några kopplingar till den. I alla andra länder strävar yrkeshögskolorna tvärtom att knyta närmare kontakter med forskarvärlden. Längst har Norge kommit som har utsett professorer som ämnesteoretiskt ansvariga för sina yrkesutbildningar.

I dessa länder har man förstått att teori och praktik befruktar varandra. I Sverige nöjer vi oss med att låta praktiken befrukta praktiken, vilket naturligtvis kommer att leda till att sektorer, som hamnar i yrkeshögskoleträsket, kommer att vandra runt i en cirkel. Fritidsledar-

utbildningen är ett utmärkt exempel på detta. Vad har hänt inom den kommunala fritidssektorn och föreningslivet under de senaste 30 åren?

När detta skrivs har regeringens proposition om yrkes(o)högskolan ännu inte kommit. Ytligt sett kan idén tyckas bra för fritidsledarutbildningarna, men i vårens utredning underströks vikten av att avnämarna/arbetsgivarna skulle ha ett stort inflytande på utbildningarna. Går fritidsledarskolorna in i yrkeshögskolesystemet skulle skolorna tvingas rätta utbildningarna efter vad företrädare för den kommunala fritidssektorn anser.

Ur fritidssektorns synvinkel är detta positivt. Då skulle den tidvis rätt hårda kritik som olika sektorsföreträdare har riktat mot utbildningen upphöra. Ur folkhögskolornas synvinkel skulle det vara negativt eftersom de då skulle förlora sin frihet att själva forma utbildningarna. Om skolorna å andra sidan ställer sig utanför ramverket blir de ännu mer isolerade och marginaliserade. Detta skulle naturligtvis även drabba fritidsledarna, som då kan glömma allt tal om ökad status.

Jag ser två möjliga utvägar för fritidsledarskolorna. Den ena är att göra utbildningen ettårig och lägga den som en fortsättningskurs på gymnasienivån och bli ett slags fjärde gymnasieår. Uppgiften blir då att få eleverna att utvecklas så pass att de därefter kan söka in på en högskoleutbildning. Därmed skulle folkhögskolorna slå vakt om sin mycket viktiga samhällsfunktion att få ungdomar som har kommit efter att komma ikapp sina jämnåriga.

Den andra möjligheten är att verkligen bygga upp en högskola på folkhögskola. Genom de fritidsvetenskapliga utbildningarna i Luleå och Malmö finns nu goda möjligheter till detta. Ett par skolor har redan börjat utbilda sina lärare till högskolestandard. Det är dock ännu alltför få. Varför det är så borde Fritidsledarskolorna berätta!

Nytändning i Luleå? Ulla Tebelius har nu gått i pension. Därmed saknar utbildningen en professorskompetent ämnesföreträdare. Jag vet av erfarenhet från både Sverige och utlandet hur viktig en sådan person är. Den måste inte bara ha en hög allmän vetenskaplig kompetens. Personen måste också ha en specialistkompetens inom det fritidsvetenskapliga fältet.

Sedan Ingemar Norling, docent i psykologi i Göteborg, avled för några år sedan är Ulla den enda i Sverige med denna dubbla kompetens. Mats Trondman var på väg att skaffa sig den, men hoppade av programmet i Malmö. Fritidsvetare växer inte på trån i Sverige!

De fritidsvetenskapliga kurserna i Luleå har under de senaste åren enbart varit internetbaserat. Inga föreläsningar har hållits, vilket har gjort att antalet lärare har blivit högst begränsat. Det lider universitetet av nu när Ulla har tackat för sig. En fritidsvetenskaplig utbildning måste bygga upp ett engagerat och kunnigt lärarlag.

Däremot har universitetsledningen utsett området "Upplevelser, turism och fritid" till ett prioriterat utvecklingsområde. Det omfattar inte bara de fristående fritidsvetenskapliga kurserna utan även datorspelsteknik, turism och upplevelseproduktion. Genom detta får fältet ett lyft och framstår som framtidsinriktat och betydelsefullt.

Luleå har nu intentionen att starta ett traditionellt treårigt fritidsvetenskapligt utbildningsprogram med ungdomsstudenter i Luleå. Det vore bra om så blev fallet.

Malmö – fritid eller idrott? Redan på 90-talet fanns det utvecklade tankar på att starta ett fritidsvetenskapligt program vid den då nya högskolan i Malmö. De blev några enstaka kurser, men inte mer. Först på hösten 2005 blev det drag under galoscherna och året därpå startade det första programmet.

De första 15 studenterna går ut våren 2009 och det skall bli intressant att se vilka arbeten de kommer att få. Av mottagandet på de praktikplaster, som de under utbildningen har arbetat på, finns det anledning att se positivt på den saken.

Malmö har precis som Luleå insett att fritiden är betydligt större än kommunala fritidsgårdar. Organisationsliv, eventföretag, turismorganisationer borde tillsammans med kommunala kultur/fritidsförvaltningar vara intresserade av dessa nyutbildade och välkvalificerade ungdomar.

Malmö har genom en ungdomsutbildning på plats i Malmö skaffat sig ett försteg framför Luleå. De har kunnat bilda ett lärarlag med uppenbart intresse för att bygga upp fritidsvetenskapen.

De står dock inför några utmaningar. Är det möjligt att vid en lärarhögskola – utbildningen ligger administrativt där – bygga upp en fritidsvetenskaplig utbildning med klart samhällsvetenskaplig inriktning? Den är också samlokaliserad med en mycket stark idrottsvetenskaplig utbildning och forskning. Håller inte de fritidsvetenskapligt inriktade lärarna tungan rätt i munnen så är risken stor att det hela slutar med någon slags idrottsutbildning, med lite fritid. Så har det gått i England.

I Malmö har också gjorts ett försök att vidga fritidspedagogutbildningen till att bli både en utbildning för fri tid och för blivande ungdomsledare. Hur en institution med inskrivna barn och som administrativt ligger under skolan kan ses som en fritidsinrättning har jag för det första aldrig förstått. För det andra pekar utbildningens litteraturlista inte på att lärarna har förstått hur man arbetar förebyggande på en ungdomsgård. Och vad skall vi annars ha ungdomsgårdarna till?

Fritidssektorn - vad är det? Därmed har jag antytt två stora svårigheter och utmaningar för de fritidsvetenskapliga utbildningarna. Alldeles för många människor både inom och utom sektorn sätter likhetstecken mellan fritid och fritidsgårdar eller mellan fritid och idrott. Den kommunala fritidssektorn har varit starkt pådrivande i denna trivialisering av fritidsbegreppet.

Att förklara för människor att fritid handlar om ökad livskvalitet och välbefinnande, om aktiva medborgare, om ett gott socialt och kulturellt liv kanske fordrar att vi först demontera hela den kommunala fritidssektorn?

För att få studs på verksamheten, menar jag att vi måste göra följande saker:

- Döp om fritidsgårdarna till ungdomsgårdar. Det skulle stämma med den faktiska situationen på de flesta gårdar. De få som vänder sig till alla åldrar kan byta namn till fritidscentra. Då förstår alla att dessa är något annat än en ungdomsgård.
- Spola termen "fritidsledare". Skapa i stället "ungdomsledare" med en socialpedagogisk utbildning som gör att de verkligen kan arbeta förebyggande med "problemungdomar".
- Skapa en ny utbildning av "animationspedagoger" som är duktiga på att stimulera människor till fysiska, kulturella, politiska och sociala aktiviteter.
- Lägg ner "fritidsförvaltningarna". Låt tekniska nämnden eller särskilda idrottsförvaltningar ta hand om skötseln av anläggningarna. Det är ju ändå i dessa som generationer av "fritidschefer" har haft sitt hjärta.
- Ge de kommunala kulturförvaltningarna i uppdrag att inte enbart hålla konstnärerna ekonomiskt under armarna utan också stimulera människor att bli fysiskt aktiva – inte i tävlingsidrott för det sköter idrottsföreningarna mycket bättre.

När vi väl har börjat kalla företeelser för vad de egentligen är så kan vi klarare reda ut vart vi skall ta vägen i framtiden.